

Față către față

Andrei Pleșu s-a născut în 1948 la București. A absolvit Facultatea de Arte Plastice, Secția de istoria și teoria artei. A obținut doctoratul în istoria artei la Universitatea din București, cu teza *Sentimentul naturii în cultura europeană*. Lector universitar (1980–1982) la Academia de Arte Plastice, București (cursuri de istorie și critică a artei moderne românești). Profesor universitar de filozofie a religiilor, Facultatea de Filozofie, Universitatea din București (1991–1997). Este fondator și director al săptămânalului de cultură *Dilema* (ulterior *Dilema veche*), fondator și președinte al Fundației „Noua Europă” și rector al Colegiului „Noua Europă” (1994), membru al World Academy of Art and Science și al Académie Internationale de Philosophie de l’Art, dr. phil. honoris causa al Universității „Albert Ludwig” din Freiburg im Breisgau și al Universității „Humboldt” din Berlin, Commandeur des Arts et des Lettres, Grand Officier de la Légion d’Honneur.

Scrieri: *Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974; *Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană*, Univers, 1980; Humanitas, 1992; *Francesco Guardi*, Meridiane, 1981; *Ochiul și lucrurile*, Meridiane, 1986; *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, Cartea Românească, 1988; Humanitas, 1994 (trad.: franceză, germană, suedeză, maghiară, slovacă), *Jurnalul de la Tescani*, Humanitas, 1993 (trad.: germană, maghiară); *Limba păsărilor*, Humanitas, 1994; *Chipuri și măști ale tranziției*, Humanitas, 1996; *Eliten – Ost und West*, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001; *Despre ingeri*, Humanitas, 2003 (trad.: franceză, maghiară, germană, engleză, polonă); *Obscenitatea publică*, Humanitas, 2004; *Comedii la Porțile Orientului*, Humanitas, 2005; *Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri*, Humanitas, 2006; *Note, stări, zile*, Humanitas, 2010; *Despre frumusețea uitată a vieții*, Humanitas, 2011; numeroase studii și articole în reviste românești și străine.

Andrei
Plesu

Față către față
Întâlniri și portrete

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Andrei Gamaș, Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Patricia Rădulescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la C.N.I. „Coresi“ S.A.

© HUMANITAS, 2011

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PLEȘU, ANDREI

Față către față: întâlniri și portrete / Andrei Pleșu. – București:
Humanitas, 2011
ISBN 978-973-50-3170-1
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Notă introductivă

„Am învățat multe din cărți – spunea cineva – dar am învățat *totul* de la câțiva oameni.“ Suntem, în bună măsură, suma întâlnirilor de care am avut parte. În ce mă privește, am fost norocos. Parcursul de-a lungul căruia s-a alcătuit biografia mea privată și publică mi-a prilejuit o sumedenie de contacte umane, a căror „urme“ m-a modelat, într-un fel sau altul, de la croială până la cusătură. Și mă simt îndemnat să dau seamă de această șansă. Am, în plus, convingerea că portretele care urmează pot fi, dincolo de ceea ce înseamnă ele pentru mine, și foarte utile documente de epocă.

Cu două excepții (Alice Voinescu și Alexandr Soljenițin), am cunoscut personal, „față către față“ (chiar dacă nu în aceeași măsură pentru fiecare caz în parte), toate personajele care apar în paginile acestei cărți. Am reținut, în consecință, atât cât m-am priceput, palpitul existențial, chimia și iradierea fiecăruia. Dar și „rostul“ lor public, amprenta pe care au lăsat-o asupra mea și a altora. Evident, nu furnizez în paginile de mai jos un inventar complet al *tuturor* întâlnirilor mele. N-am apucat încă să mă ocup de toți cei de care mă simt legat și aștept încă ocazia de a o face. Ca să nu mai vorbesc despre ce mi-au livrat,

de-a lungul anilor, oameni fără nume sonore, dar de o miraculoasă consistență, oameni importanți pentru mine, dar care, din păcate, nu și-au găsit locul aici. Am păstrat, pe de altă parte, în sumarul volumului, o sumedenie de portrete *generice* („moderatorul“, „analistul politic“ etc.), în care, deși unii se vor putea recunoaște, vizată este categoria, nu insul. N-am exclus însă și o serie de portrete acide, pendulând între pamflet și caricatură. Nu întâlnim numai îngeri. Întâlnim și firi sucite, ingrediente greu digerabile ale unei anumite patologii sociale și caracterologice. Doi dintre cei pe care îi am în minte, figuri ambigue care, din punctul meu de vedere, și-au bătut joc de „talantii“ lor, atâția câți erau (Adrian Păunescu și George Pruteanu), au trecut, între timp, pe celălalt tărâm. Dar textele despre ei au fost scrise când erau încă vii și foarte dinamici. N-am socotit necesar să le las deoparte, cedând unei pioase ipocrizii. O persoană publică rămâne publică și se expune judecății obștești și după ce (*mai ales* după ce) iese din hotarele imediatului.

Mi-am permis – și contez pe îngăduința cititorului – să reiau, în culegerea de față, șapte texte (din 63) apărute și în alte culegeri. Am simțit nevoia să o fac pentru a nu îngusta, în mod arbitrar, evantaiul „modelelor“ mele. Alte zece texte au apărut ca prefete sau postfete la cărțile celor portretizați. Restul sunt contribuții de presă, risipite, în ultimii zece-cincisprezece ani, în *Dilema*, *Dilema Veche* și *Adevărul*. Trei portrete (Mihai Șora, Gabriel Liiceanu și primul text despre Noica) sunt inedite. Două (același

text despre Noica și cel despre Ion Frunzetti) sunt scrise înainte de 1989: în 1979 cel dintâi și în 1985 cel de-al doilea.

Ca de obicei, sunt îndatorat Editurii Humanitas, domnului Gabriel Liiceanu și – în plan redacțional – doamnei Lidia Bodea, pentru ideea de a aduna materia acestui volum. Sugestia titlului și un substanțial aport în alcătuirea ansamblului au venit din partea doamnei Maria Iordănescu. Îi mulțumesc.

Andrei Pleșu

MARGINALI, PUȘCĂRIAȘI, MAEȘTRI

Alexandru Dragomir – Fragmente de portret

I

După întâlnirea cu Constantin Noica, întâlnirea cu Alexandru Dragomir s-a înscris pentru noi¹, inevitabil, într-un scenariu al simetriilor. Judecam totul prin comparație, uimiți să vedem, în carne și oase, un personaj pe care „modelul“ nostru îl trata de la egal la egal. Constantin Noica își confrunta, adesea, gândurile și textele cu rigorile expertului „Sănduc“, iar acesta se pronunța fără complezență, câteodată cu un amical sarcasm: „Scrii foarte frumos, Dinule! Dar când ai de gând să te apuci de filozofie?“ Vădit iritat, domnul Noica nu întârzia, la rândul lui, să amendeze ironic „sterilitatea“ domnului Dragomir: „Sănduc pare să creadă că filozofia e simplă cădere pe gânduri...“ Dar dincolo de această incompatibilitate de paradă, un anumit respect camaraderesc și o anumită afecțiune complice ieșeau imediat la suprafață. Dragomir admira ingeniozitatea intelectuală a lui Noica, în aceeași măsură în care Noica admira profesionalismul tăios al lui Dragomir. „A gândi frumos“ și „a gândi exact“ stăteau în balanță dinaintea noastră: aveam

1. E vorba de Gabriel Liiceanu, Sorin Vieru și subsemnatul.

ocazia să constatăm, iarăși și iarăși, câtă exactitate poate produce stilul și ce frumuseți inefabile se pot ascunde în exactitate.

II

Nebunia vremurilor a făcut ca tocmai profesionistului Dragomir să-i fie refuzată „profesarea“ filozofiei. În România confiscată ideologic de dictatură, el a rezervat preocupărilor filozofice un rol secund, privat, clandestin, camuflat de îndeletniciri derizorii. A fost un filozof neștiut, „ascuns“, un filozof care nu putea fi recunoscut ca atare de cei cu care avea socialmente de-a face. Prin fire, sau prin exercițiu, nu afișa, de altfel, „semnalmentele“ filozofiei, „deformările“ ei profesionale. Nimbul aristocratic al lui Noica, afabilitatea lui incantatorie, presărată de reflecții subtile și de tot soiul de aluzii sapiențiale, erau în perfect contrast cu „apariția“ lui Dragomir: alert, citadin, de o politețe sportivă, neafectată, el se complăcea, frecvent, în mondenitate și zeflema. Un om fără tabuuri la vedere, fără fașoane, fără cultul gesticulației statuare. Nu-și etala metafizica, nu atrăgea atenția, cu prefăcută nonșalanță, asupra subteranelor sale de competență. Inteligența lui acută, fără protocol, se exprima, caracteristic, în înfățișarea lui: mărunț și ațos, mobil, rapid, Alexandru Dragomir avea agilitatea imprevizibilă a tăunului socratic; hărțuitor, stringent, penetrant, o combinație tonică de duh volatil și dinamică angulară (aer și unghiuri), el nu pierde, totuși, niciodată, contactul cu solul: construia mental pe observație și logică mai mult decât pe dexteritate

speculativă. Instrumentarul său includea, pe de o parte, imediatul, „crasa banalitate“ a vieții, și, pe de alta, textul filozofic clasic, citit riguros, după metoda deprinsă în seminariile heideggeriene. Nu umbla după „idei“ (și, de altfel, se lăuda că n-are), nu aprecia agerimile culturale („subtil poate fi oricine“), nu dădea doi bani pe „originalitate“. Voia, pur și simplu, să priceapă, să răspundă cinstit câtorva întrebări care i se păreau importante: în primul rând întrebarea privitoare la timp. Restul era pentru el ornamentație anexă, dacă nu impostură. I se părea deplasat să scrie ceva înainte de a fi avut răspunsuri finale, bine articulate. Reușise să separe exercițiul gândirii de manifestarea lui publică. Era un „particular“, un virtuoz al solilocviului. Cu alte cuvinte, gândirea era pentru el intimitatea supremă a spiritului. Invitația de a converti această intimitate în „operă“ i se părea, de aceea, o trivială și vanitoasă indiscreție.

III

După mai mulți ani de seminarii amicale, pe parcursul cărora domnul Dragomir ne uimea cu îndemânarea sa de a descompune analitic locurile și împrejurările comune, textele filozofice și platitudinile bunului-simț, s-a întâmplat, la un moment dat, spre sfârșit, ceva care, pe mine cel puțin, m-a uimit mai mult decât tot restul. L-am auzit întrebându-se brusc, cu aerul că face un bilanț laconic al îndeletnicirilor sale de o viață, dacă efortul filozofării are vreun sens. Află cu adevărat ceva la capătul unei întrebări filozofice bine conduse? Căzusem, cândva, de acord

că propriul filozofiei e de a da răspunsuri care nu suspendă întrebările. Asta nu însemna, totuși, că întrebările trebuiau regăsite în același punct în care se aflaseră la început. E drept, răspunsurile nu anulau întrebarea inițială, dar o îmbogățeau, o redistribuiau, o așezau în altă lumină. Domnul Dragomir părea însă, de data aceasta, nemulțumit, sau, în orice caz, sceptic cu privire la achiziția reală a demersului interogativ. În fond, spunea el, avem de a face cu două posibilități: ori ceea ce aflăm, după laborioase investigații, e puțin, ne semnificativ, irelevant, ori ceea ce aflăm este adecvat, dar atunci nu facem decât să dublăm discursul lumii cu o tautologie. Filozoful nu reușește, în acest din urmă caz, decât să reformuleze deja-datul în limbajul intelectului, fără a adăuga, de fapt, nimic nou. Brutal spus, filozoful livrează prea puțin sau nimic. (Desigur, dacă nu cumva livrează o arborescentă eroare.) Iată o tematică la care Constantin Noica n-ar fi ajuns niciodată. El credea în filozofie atât de intens, încât a chestiona „sensul“ ei i s-ar fi părut aproape de prost-gust. Noica credea în sublimitatea și în noutatea filozofiei. Și această credință era tot mai vie, pe măsură ce îmbătrânea. Dar Alexandru Dragomir, care nu-și pemitea să adauge „meseriei“ nici o emoție, nici o iluzie, nici un „frumosism“, se simțea, la sfârșitul vieții, descoperit dinaintea vidului posibil al strădaniei sale. Nu doar sensul filozofiei era în dezbatere, ci sensul întregii sale existențe. Gânditorul versat, solid, perspicace era cutremurat, pe neașteptate, de muțenia filozofiei, de teama că ar fi trebuit, poate, să caute altceva, sau în altă parte. Și că, în ultimă instanță, chiar practică cu maximă seriozitate (și tocmai de aceea), filozofia „nu

ține“, nu rezolvă lucrurile decât divagatoriu, ocolind perplexitățile neîndurătoare ale reflexivității curente. Decisă, din scrupul metodologic, să nu spună decât ce se poate spune și să nu gândească decât ce se poate gândi cu o minimă întemeiere rațională, filozofia asumă, inevitabil, riscul de a prescrie realului limite, care nu sunt decât propriile ei limite. Îmi era limpede că domnul Dragomir ajunsese în această criză tocmai pentru că, tehnic vorbind, gândise riguros, blindat istoric și metafizic, fără a anticipa în vreun fel rezultatul parcursului său cu prejudecăți și așteptări proprii. Îmi era tot atât de limpede că o încordare patetică pusesse stăpânire pe anii lui târzii, o încordare care, în ciuda unei vechi deprinderi a autopersiflării și a unei cuviincioase măsuri ardelenesti, avea un anumit subton de disperare. Un om care aproape își interzisese să „producă“ texte excela în analiza de text, avea, așadar, nevoie de textele altora pentru a-și configura discursul. Un om care gândise mereu pe cont propriu și, mai ales, de unul singur, un om ai cărui interlocutori fuseseră, decenii întregi, numai marii morți ai filozofiei, de la presocratici la Heidegger, se bucura, în final, de întâlnirea cu noi, cei patru-cinci prieteni mai tineri, capabili mai curând să asculte decât să dea replica. El, solitarul, se scălda, încântat, în colocvialitatea noastră modestă, tot astfel cum el, care se desființase ca autor, trăia euforic printre cei mai prolifici autori ai domeniului... În sfârșit, el, care, dintr-o exigență de sobrietate intelectuală, evacuase politicos religia dintre preocupările sale sistematice, lăsa să cadă, ca din întâmplare, într-un final de întâlnire, întrebarea: „Mi-ați putea împrumuta o Biblie?“. Așadar nu avea una? Lucrul

mi se părea, cel puțin culturalmente, uluitor, la fel de uluitor ca declarația pe care tot el, posesorul uneia din cele mai ascuțite minți din câte am întâlnit vreodată, o făcuse despre interpretarea dată de părintele Scrima rugăciunii lui Ioan cel Străin: „N-am înțeles nimic!“ Era, într-adevăr, nevoie de un profesionist de talia domnului Dragomir pentru ca filozofia să aibă, fulgurant, revelația muțeniei sale, a rafinatei sale opacități și a nobleții sale scăpătate.

IV

Ironia (dacă nu o misterioasă justiție lumească sau nelumească) face că, din chiar cercul ultimilor săi interlocutori, s-au desprins alcătuitoarii volumului¹. Alexandru Dragomir se vede, astfel, condamnat post-mortem la statutul de autor pe care l-a sabotat, cu bună știință, o viață întregă. Nu cred că această întorsătură a lucrurilor i-ar fi displăcut. În definitiv, ceea ce rezultă e că practica filozofiei e, până la urmă, „rentabilă“; dacă nu prin validitatea ultimă a răspunsurilor ei, cel puțin prin beneficiile și roadele ei colaterale. Înainte de a se trezi față-n față cu vidul propriu, filozofia presară asupra lumii pulbera fină a inteligenței, a căutării oneste, a curiozității dezinteresate. Iar filozoful e mântuit: pudoarea lui de a comunica se transformă în sursă de comunicare. Tăcerea lui stimulează volubilitatea editorilor, ascezei lui, consecventă în a nu

1. Este vorba despre primul volum din Seria Dragomir: *Crase banalități metafizice*, prelegeri reconstruite de Gabriel Liiceanu și Cătălin Partenie, Humanitas, București, 2004.

Cuprins

Notă introductivă	5
MARGINALI, PUȘCĂRIAȘI, MAEȘTRI	
Alexandru Dragomir – Fragmente de portret	11
Constantin Noica	21
Petre Țuțea – un țăran imperial	33
Memento Alexandru Paleologu	38
Andrei Scrima	40
Tăcerile domnului Șora	52
Moartea și viața lui Corneliu Coposu	56
Marin Tarangul	61
Ion Frunzetti: harul de a transmite	65
Jurnalul doamnei Alice Voinescu	69
Toto Enescu	72
Radu Bogdan	84
APROAPELE DE DEPARTE	
Soljenițin	91
Etica lui Václav Havel	94
Helmut Kohl	99
Bronisław Geremek	102
Președinți	105
Calități politice	108
OAMENII <i>DILEMEI</i>	
Cosașu la 80 de ani? Uite că se poate!	113

Mircea Vasilescu	117
Tita Chiper	120
Zigu	124
Lena	127
Leo	130
Adrian Cioroianu	133

GAZETĂRIE DE TRANZIȚIE

Emil Hurezeanu	137
Ion Cristoiu demisionar	139
Cu laptopul pe maidan	142
O impostură	145
O meserie ingrată: analist politic	148
Omul nepotrivit	151
Moderator / Moderatoare	155
Tehnici ale interviului	158

POLITICIENI ÎN TRANZIȚIE

Monica Macovei	165
Mihai-Răzvan Ungureanu	168
Un politician second-hand	172
Portrete fără chip	176
Metamorfoze	180
Adrian Păunescu, politica și literatura	183
Vieți paralele	188
Cariere autohtone	191
Sfătuitoarii de companie	194
„Intelectuali“ și „politicieni“	197
Manele și politică	200
O lighioană	204

EXIL ROMÂNESC

Emil Cioran – Reversul unui infern	209

Monica Lovinescu și Paul Miron	223
Jurnalul unui candid: Mircea Eliade	226
Neagu Djuvara. Un destin bine croit	229
Herta Müller	233
Exil românesc	238
CĂȚIVA PRIETENI	
Gabriel Liiceanu. O prietenie a contrariilor	243
Petru. Petru Creția	252
Wolf Lepenies	257
Buna dispoziție ca disidență.	
Portret indirect al lui Adam Michnik	267
Dan Setlăce	269
Dan Slușanschi	272
Edmund Pollak	275
Victor Rebengiuc	278
Johnny Răducanu	281
Inteligența profesorului Cajal	284
O prietenie și câteva neîntâlniri	286
Un personaj atipic: Mihai Botez	291
Mircea Dinescu și „Noua ordine“	296